

UDK: 81'42:[27-247:091(497.6)
DOI: 10.33669/KJ2024-35-11
Rad primljen: 16. 11. 2024.
Rad prihvaćen: 23. 12. 2024.

Prikaz

Indira Šabić

Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli
indira.sabic@untz.ba

Dovoljsko četveroevanđelje: studija i kritičko izdanje teksta
Institut za jezik Univerziteta u Sarajevu, 2024.

U izdanju Instituta za jezik Univerziteta u Sarajevu 2024. izašla je knjiga *Dovoljsko četveroevanđelje: studija i kritičko izdanje teksta* autorice Erme Ramić-Kunić. Urednica ovog izdanja je Jagoda Jurić-Kappel (Institut für Slawistik der Universität Wien), a recenzenti Jozo Vela (Staroslavenski institut u Zagrebu) i Mehmed Kardaš (Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu).

Knjiga se sastoji od sljedećih poglavlja: Dovoljsko četveroevanđelje – rukopis s početka 15. stoljeća (7–6), Paleografija (16–23), Ortografija (23–32), Fonetika (32–53), Morfologija (53–54), Tekstovno-leksička analiza (60–83), Bibliografija (83–86), O ovom izdanju (93–95), Popis skraćenica u rukopisu Dovoljskoga evanđelja (95), Kritičko izdanje teksta (97–290) i Indeks imena i pojmova (231).

Knjiga predstavlja naučnu monografiju u čijem je središtu filološka analiza *Dovoljskog evanđelja* te kritičko izdanje teksta ovoga evanđelja. U kritičkom se aparatu pored *Dovoljskog evanđelja* nalaze varijante dva reprezentativna bosanska rukopisa: *Hvalovog* i *Mletačkog evanđelja*. U opširnoj studiji koja prethodi kritičkomu izdanju Dovoljskoga evanđelja Erma Ramić-Kunić ne opisuje samo ovaj kodeks i njegovo mjesto među bosanskim evanđeljima već ga poredi s rukopisima drugih slavenskih redakcija.

U uvodu se daju osnovne kodikološke osobine rukopisa. Naime, među osamnaest rukopisa koji su dospjeli do danas bosanskoj je grupi rukopisa pridruženo i *Dovoljsko četveroevanđelje*. Ovaj srednjovjekovni kodeks, kako to pokazuje njegova paleografska i jezička razina, pisan je početkom 15. stoljeća. O povijesti rukopisa i njegovom dospijeću u Rusiju zna se da ga je otkrio Aleksandar Giljferding 1857. godine u samostanu Dovolja te je u Rusku nacionalnu biblioteku, gdje je i danas pohranjen pod rednim brojem sedam (Гильф. 7), stigao 1868. godine kao dio zbirke Giljferdinga.

Evandjelje ima 114 listova, dok tekst obuhvata 110 listova, dva su prazna lista na početku i na kraju. Za razliku od drugih evanđelja iz bosanske grupe koja su pisana na pergamentu, Dovoljsko evanđelje pisano je na papiru, a samo su tri pergamentna lista. Ovaj srednjovjekovni bosanski rukopis nema sačuvan kolofon pa nema podataka kome je rukopis bio namijenjen, zatim nema podataka o imenu pisara, kao ni o tačnom vremenu i mjestu nastanka kodeksa. Sve to, naravno, onemogućava izvođenje bilo kakvih pouzdanih tvrdnji o najstarijoj sudbini ovoga kodeksa. Međutim, markantan detalj koji bi mogao svjedočiti o relativno bližoj povijesti knjige nalazi se stranici 19a, na gornjoj margini, a to je zapis Пива ispisan novijom ćirilicom. Osim toga, na donjoj margini na stranici 20b piše M1 XIII, 50 daje osnova za zaključak Herti Kuni da je rukopis, najvjerovatnije, jedno vrijeme bio u Pivskom manastiru, a s tim se mišljenjem slaže i E. Ramić-Kunić. Naime, kako navodi autorica, ako se uzme u obzir da Pivski manastir nije značajnije udaljen od Manastira Dovolja, gdje ga je Giljferding i pronašao, pretpostavka H. Kune dobija na snazi. S obzirom na brojne pogreške u procesu prepisivanja rukopisa autorica zaključuje da se radi o pisaru koji nije bio dovoljno učen ili pak o pisaru početniku. Drugim riječima, pisar Dovoljskog ev. pripada profilu pisara koji se mogu nazvati “jednostavnim pisarima” od kojih se tražilo samo da znaju čitati i pisati. Prema mišljenju autorice, nesvjestan da griješi, pisar Dovoljskog ev. mnoge od grešaka uopće ne pokušava ispraviti pa bi konačni rezultat u prijepisu rukopisa kod ovog profila pisara bio kombinacija upotrijebljenih predložaka i nesvjesnih pogrešaka / varijanti koje pisar uvodi svojim pogrešnim čitanjem predložka ili,

pak, biva rastrojen dok pomiče pogled s primjerka na kopiju i natrag, ali bi se očekivalo zbog svetosti teksta ne baš slobodan odnos prema tekstu kakav ima pisar Dov. Očito je još jedno – njegov prepisivački rad nije prošao ni neku vrstu recenzije / provjere jer bi se onda očekivao manji broj suštinskih pogrešaka.

U poglavlju o paleografskim osobinama autorica navodi da pisar Dovoljskog ev. slijedi slovnu morfologiju karakterističnu za crkvenoslavenske rukopise bosanske škole s kraja 14. i početka 15. stoljeća. Cijeli je tekst ispisivala jedna ruka, mada se na prvi pogled čini da je više pisara učestvovalo u procesu prepisivanja. Brojni su razlozi koji su mogli unijeti zabunu među istraživače u pogledu broja pisara. Veličina slova dosta je neujednačena pa tekstu daju notu opće neurednosti i nemarnosti pisanja. Osim toga, autorica primjećuje da tekst Dovoljskog ev. odlikuju brojne autokorekcije. Najčešći su primjeri preinake slova *и* u *ѣ* s tim da je evidentno da navedenih prepravki nema u dijelu Ev. po Luki pa se čini da je predložak u dijelu Ev. po Mateju i Ev. po Marku bio više ikaviziran što je u konačnici, ako se uzme u obzir pretpostavka da pisar nije bio ikavac, i pravilo probleme pisaru ijekavcu, odnosno autorica zaključuje da mu je neposredni predložak bio više ikaviziran, dok se navedenim korekcijama odaje pisarev pravi idiolekt.

Na ortografskome planu tekst Dovoljskoga ev. pisan je prema istim ortografskim principima kojima su pisani tekstovi svih bosanskih evanđelja, ali se u ovome kodeksu susreću neke osobine koje nisu svojstvene drugima bosanskim crkvenim tekstovima, npr. zamjena jata s /a/.

Na fonološkoj je razini Dovoljsko ev. u pogledu inovacija otišlo dalje od svih ostalih bosanskih crkvenoslavenskih tekstova jer se u tekstu bilježe pojave koje su značajni pokazatelji pomlađenosti, odnosno snažnoga utjecaja govornoga jezika. Posebno mjesto zauzima glas jat u okviru istraživanja na fonološkoj razini. Autorica zaključuje da su šarolikosti u pogledu pisanja glasa jat mogli dovesti različiti uzroci. Naime, jedan od njih sigurno leži u slabijoj obrazovanosti pisara, ali se može zaključiti da je na pisara Dovoljskog ev. utjecala i raznolikost predložka, dakle u njegovoj podlozi najvjerovatnije je bilo više različitih predložaka, a i ti su predložci mogli imati svoje različite predložke i ovisiti o različitim

izvorima. U tom slučaju, ikavizam pisara koji je vjerovatno ijekavac, odnosno koji još uvijek čuva diftonšku vrijednost jata, može biti rezultat usvojenog pisarskog manira prema kojem su ikavske forme prestižne. Za razliku od fonološke razine u kojoj je prisutna izrazita pomlađenost, mada se čuvaju i neki znaci starine, za morfologiju Dovoljskog ev., kao i kod drugih bosanskih rukopisa, također je karakteristična očuvanost crkvenoslavenskih oblika kod imenica, pridjeva, zamjenica i glagola, uz neke izuzetke. Na morfološkoj se razini Dovoljsko ev., zaključuje autorica, ne razlikuje bitno od ostalih bosanskih kodeksa, tj. sve navedene promjene i pojave posvjedočene su i u drugim kodeksima.

Tek su novija istraživanja posvetila više pažnje ovome kodeksu, a najviše njegovoj tekstovno-leksičkoj razini. Naime, usporedbom teksta Dovoljskog evanđelja s drugim bosanskim evanđeljima Erma Ramić-Kunić dolazi do zaključka da tekst ovoga kodeksa u pogledu leksičkih izbora pokazuje jače inoviranje leksikom druge redakcije slavenskoga prijevoda evanđelja nego je to slučaj s drugim bosanskim kodeksima. Posrijedi je rukopis koji pokazuje dosta specifičnosti u odnosu na druge bosanske rukopise istoga razdoblja, kao što je npr. pitanje refleksa glasa jat, ali i to što se u jednom svom predlošku na tekstovno-leksičkoj razini razlikuje od većine drugih rukopisa iz bosanske grupe.

Nakon opširne studije slijedi kritičko izdanje teksta. Rukopisi koji ulaze u kritički aparat izdanja Dov su Evanđelje iz Hvalova zbornika (1404. god.) te Evanđelje iz Mletačkoga zbornika (poč. 15. st.). Razlog za odabir Ev. iz Hvalovoga zbornika prema tekstu Dov jeste i to što su dosadašnja istraživanja ukazala na bliskost njihovih predložaka. Zapravo, najkarakterističnija tačka što ih veže je u stihu Mt. 27:52, gdje Dov zajedno s Hval i Sof ima latinizam *самътъ* umjesto slavenskoga prevoda *свѣтнхъ* u drugim bosanskim rukopisima na što je autorica ukazala već ranije u svojim radovima posvećenim ovome rukopisu. S druge strane, tekst Ev. iz Mletačkoga zbornika dosada nije ušao u sastav nijednoga izdanja, pa ni izdanja Hvalovoga zbornika (1986), a recentna su istraživanja već ukazala na bliske međusobne veze između Hvalovoga i Mletačkog evanđelja, a što onda opravdava autoricin odabir ovih rukopisa za kritički aparat izdanja Dovoljskog evanđelja.

S obzirom na to da je ovaj rukopis ostao neistražen, knjiga predstavlja značajan doprinos proučavanju bosanske srednjovjekovne pismenosti. Prema ocjenama recenzenata i urednice izdanja, ova naučna monografija važan je doprinos bosnistici i slavistici. Ona otvara nove poglede za komparativna izučavanja bosanskih i drugih slavenskih evanđelja.